

OVER DE AANVANG DER VEEARTSENIJKUNDE IN NEDERLAND.

door G.J.W. van der Mey.

Uit de prehistorie dateert het eerste veeartsenijkundige gegeven n.l. de Petrie-papyrus van Kahun en Gurob, waarin over orgaanaandoeningen wordt geschreven, over koliek bij het rund en over meteorismus, waartegen aderlatingen, urine per os, het trekken aan de tong en het overgieten met koud water werden aanbevolen.

Uit dezelfde tijd stamt de Codex Hammurabi uit een ander veerijk gebied, Mesopotamië. Op deze steen staat in spijkerschrift o.a. het volgende te lezen « Als een koedokter of een schapendokter een koe of een schaap heeft behandeld en door een zware operatie het dier heeft genezen, moet de eigenaar van het dier de dokter geven een zesde van een schepel zilver ».

Wanneer wij ons nu tot Europa beperken dan blijkt dat in de zeventiende eeuw, toen in ons land van Leeuwenhoek, Swammerdam en de Graaf werkten, in Frankrijk Jacques Labessie de Solleysel (1617-1680) werkzaam was en zich te Parijs wijdde aan de rijkunst. Na een verblijf in Duitsland, waar hij waarschijnlijk zijn kennis van de ziekten der paarden en de behandeling daarvan heeft opgedaan, stichtte hij een rijsschool en was tegelijk paardenarts. Hij schreef het boek *Le parfait maréchal*.

Dit werk beleefde veel herdrukken en vertalingen en diende als voorbeeld voor de schrijvers die na hem kwamen. Aderlating is één van de belangrijkste therapieën, die de Solleysel putte uit de gegevens der humane geneeskunde, b.v. het volgende citaat: « Veranderingen van het bloed hebben op bepaalde tijden plaats. In het voorjaar kan het gemakkelijk tot gele gal worden, in de herfst tot zwarte gal, in de winter tot slijm, ieder een weet dat wel. Van 12 uur in de nacht tot 6 uur in de morgen overheerst het bloed, van 6 uur in de morgen tot 12 uur 's middags het slijm, van 12 uur tot 6 uur de gele gal, van 6 uur tot middernacht de zwarte gal ».

Hoewel hij de aanwijzingen geeft, blijft de praktijk van de uitvoering der handelingen in de handen der smeden.

Merkwaardig overigens dat in die tijden over het karakter der paarden zulke vreemde opvattingen heersten: « Bij paarden die de zwarte kleur hebben overheerst de zwarte gal; hebben ze echter een kol of een witte voet, dan zijn ze wel goed. Roodbruine paarden hebben een over-

vloed van gewone (gele) gal en daardoor een sanguinisch temperament. Witte paarden zijn flegmatisch, lui en zachtaardig door overvloed van slijm ».

Hoewel mensen als Philippe Etienne Lafosse (1739-1820) ruim honderd jaar later kritisch tegenover dit werk stonden, was deze periode in positieve zin niet zo vruchtbaar, maar zij rekende wel af met allerlei bijgeloof dat bestond bijvoorbeeld ten aanzien van het verband met de verschillende maanstanden en ziekten.

Claude Bourgelat (1712-1779) was directeur van een rijkschool te Lyon, en hoewel hij steeds vooral paardeman bleef, kwam hij onder de indruk van de grote rundersterfte door de veepest, die in 1709 zijn intrede deed in Europa. Hij achtte het nodig dat in de veeziekten onderwijs werd gegeven, en op 1 januari 1762 opende hij de eerste veeartsenijschool te Lyon.

In 1765 richtte hij de veeartsenijschool te Alfort bij Parijs op.

De studie duurde 4 jaar en was voornamelijk op de praktijk gericht, dus op chirurgie en hoefbeslag.

*
* *

Hoe staat het echter met de veeartsenijkunde in Nederland ?

Daar in andere landen, b.v., Frankrijk de kavalerie veel belangrijker was dan in ons land, maar anderzijds hier de veehouderij van grote betekenis was, gaat de diergeneeskundige ontwikkeling hier hand in hand met de bestrijding van de veepest.

Deze ziekte werd voor het eerst in ons land waargenomen in 1713. In datzelfde jaar en in de direkt daarop volgende jaren werden veel buitenlandse werken vertaald en op de Nederlandse markt gebracht. Bij de tweede invasie van de runderpest in 1744 en 1745 gaf men blijk niet verder te zijn dan wat ik noemde bij de Solleysel nl. dat bijvoorbeeld deze ziekte via de muis, die onder de grond sterft, de graankorrel, het graszaad en het gras tot de runderen doordrong.

In 1755 kreeg de Nederlandse literatuur over runderpest — en vooral ook de therapie daarvan — een geheel ander karakter. De ziekte werd van toen af vergeleken met de pokken van de mens en in verband daarmee werd de inenting beproefd.

In 1796 handelt Petrus Camper te Groningen in het *Theatrum Anatomicum* o.a. over de *Historie, Aart, Toevallen en Genezing der thans zweevende besmettelijke veeziekte*. Hij zegt dat het aanbevelenswaardig is vooral jongvee in te enten. Anderen, zoals Vink en de Monchy, zagen meer heil in het systeem om alle aangetaste dieren te slachten en besmette erven af te sluiten. Deze idee werd meer in Midden- en Zuid-Nederland propageerd.

In het Noorden werd in 1774 door Geert Reinders gewezen op de gunstige resultaten door hem verkregen, wanneer kalveren van herstelde koeien werden geënt, vóór de kalveren in de lucht (weide) zijn geweest. Na veel moeilijkheden over het voor en tegen van het inenten volgt in 1799 een wet, waarin o.a. het volgende artikel staat : « het inenten of doen inenten van runderbeesten (tegen rundveepest) binnen de Bataafsche Republiek provisioneel is verboden op poene, dat diegenen, welke zich moeten onderstaan om eenig vee in te enten, te laten inenten of daartoe, hetzij door het overbrengen van smetstoffen of op eenige andere wijze mede te werken, zonder eenige verschooning, met geeseling en bannissement buiten de Republiek zouden worden gestraft ».

Dit ondanks het feit dat o.a. Forsten, eerste hoogleraar in de geneeskunde aan de Bataafsche Hogeschool te Hardewijk, op gezag van Camper adviseert ten gunste van de inenting.

Tegelijk met deze zeer strenge bepalingen wordt het « Fonds voor den Landbouw » opgericht, om te komen tot een behoorlijke schadevergoeding bij het nemen van maatregelen tegen de runderpest. Hiervoor werden de volgende bedragen geheven : « elk runderbeest boven 2 jaar oud, twee stuivers, en beneden 2 jaar één stuiver ».

Reeds in 1800 werd bepaald, dat de maatregel oorspronkelijk voor eenmaal bedoeld « in volle kracht en vigueur blijve » ; later werden ook voor schapen en paarden bijdragen geheven.

*
* *

Bij de oprichting van de scholen te Lyon en Parijs kreeg Bourgelat de volledige steun van Bertin, controleur der financiën in Frankrijk. Deze steun was het gevolg van Bertins ervaring omtrent de slechte toestand van 's lands financiën, tengevolge van de verarming van de plattelandsbevolking door de veepest. Mogelijk op soortgelijke gronden komt in 1778 te Amsterdam een «Maatschappij ter bevordering van den landbouw» tot stand, waarin o.a. belangrijke kooplieden en hoge ambtenaren zitting hadden.

Deze maatschappij publiceerde breedvoerige resultaten van onderzoekingen die op haar verzoek door middel van het uitloven van prijzen werden verricht, vooral op het gebied der « ars veterinaria » of « vee-artsnijkunde ». Deze maatschappij telde onder haar leden mensen als genoemde Geert Reinders uit Groningen, Petrus Camper hoogleraar te Franeker en Munninks, hoogleraar te Groningen.

De maatschappij schreef in 1796 een prijsvraag uit om een plan te maken voor een veeartsenijsschool. Hierop kwamen in 1798 twee uitvoe-

rige antwoorden binnen, nl. van Jan Arnold Bennet en Joannes le Francq van Berkhey, lector te Leiden. Het eerste antwoord werd in 1820 eerst gedrukt en het tweede in 1804.

De verhandelingen van le Francq van Berkhey geeft in de volgende passage wel een goed beeld van de toestand ten plattelande: « het verkleefd zijn van onze veehouders aan vooroordelen, verkeerde gewoonten, sprookjes en ontelbare eigennigheden zijn zeer moeilijke hinderpalen tot het oprichten eener Vee-artsenijscholen in ons Vaderland ».

Bennet doet wat de plaats van vestiging betreft een keuze tussen Utrecht en Leiden. Als voordelen van Utrecht worden opgegeven:

- « 1. den hoogen droogen grond en het stroomend voortreffelijk water, de gunstige gelegenheid tot alle noodige correspondentie en tot het vervoeren van vee;
2. de aanwezigheid van de hoogeschool;
3. het vrij aanzienlijk Cavallerie-Garnizoen;
4. de aanwezigheid van aanzienlijke ruimtens en geschikte gebouwen;
5. de lage Bouw- en Oprichtingskosten;
6. de aanzienlijke Vee- en Paardenmarkten;
7. het in de nabijheid voorkomen van hey-gronden die een voortreffelijke gelegenheid zouden kunnen aanbieden tot het nemen van belangrijke proeven den landbouw en veeteelt beide betreffende, voor welke de bovengenoemde hey- en zandgronden zoo bij uitsluiting geschikt zijn.»

In 1802 vinden wij in het rapport van de Raad van Binnenlandse Zaken aan het Staatsbewind de mogelijkheid geopend dat gelden van het hierboven genoemde Fonds voor de Landbouw ook ten bate van Veeartsenijskundig onderwijs zullen kunnen worden aangewend.

In 1806 overweegt een landelijke commissie, waarin o.a. Munniks zitting had, dat men wel veeartsen nodig heeft, maar de opleiding beter aan het buitenland kan overlaten, te Alfort of te Berlijn.

Eveneens in 1806 komen de eerste plannen op, om in Zutfen een veeartsenijschool op te richten, deze lopen op dat moment echter dood. Reeds in 1807 werd aan de nieuwe koning Lodewijk Napoleon gevraagd om te komen tot de oprichting van een veeartsenijschool te Zutfen. Men stelde zich een zeer eenvoudige inrichting voor. De koning nam echter al op 21 maart 1807 het besluit om veeartsen aan een Franse veeartsenijschool te doen opleiden. Inderdaad zijn er een jaar later een zevental Nederlandse veterinaire studenten te Alfort ingeschreven en later aldaar afgestudeerd.

Genoemde commissie, die in 1806 voorstelde veeartsen in het buitenland te laten opleiden, deed in 1807 toch het voorstel een school te Zutfen

te doen oprichten. Veel is daar niet van terecht gekomen. Zeker is alleen dat een Duits dierenarts Schultze, hier les gegeven heeft in 1809 en een paar jaren daarna.

In 1809 wordt een kommissie ingesteld voor het houden van een veeartsenijkundig examen. In datzelfde jaar kon blijkbaar iedereen zich aan dit examen onderwerpen, want van de 19 kandidaten moesten er 7 worden afgewezen « uit hoofde hunner onkunde ».

Van de 12 overigen kregen er 3 het brevet veearts der eerste klasse en 9 werden tot veearts der tweede klasse bevorderd. Deze laatste kregen jaarlijks een rijksinkomen van f 400.

In 1810 stonden de plannen voor Zutphen vrij gunstig, maar door de inlijving van Nederland bij Frankrijk werd de zaak voorlopig stilgelegd.

Ingevolge deze inmenging werd besloten dat er slechts vijf veeartsenijscholen zouden zijn nl. te Alfort, der eerste klasse, en te Lyon, Turijn, Aken en Zutphen der tweede klasse. Dit besluit is nimmer uitgevoerd, omdat in 1813 de Franse overheersing eindigde en genoemd keizerlijk besluit dus niet meer van kracht was.

De hierboven genoemde kommissie voor het houden van een veeartsenijkundig examen ging na september 1814 weer funktioneren.

Deze kommissie bracht rapport uit « omtrent de noodzakeijkheid van eene inrichting van veeartsenijkundig onderwijs ». De kommissie verklaarde zich bereid daartoe haar medewerking te verlenen, en ze wees er op dat het in andere landen heel wat beter gesteld was met de veeartsenijkunde dan in Nederland.

Hierbij moet echter goed bedacht worden dat Nederland vooral een veefokkend land was, met vijfmaal zoveel runderen als paarden ; in andere landen was dit vanwege de vele kavalerieregimenten, heel anders. Men wenste dan ook een geheel andere opzet der veeartsenijschool dan b.v. die te Alfort.

De Kommissie wees er ook op dat het gewenst zou zijn dat er in de Nederlandse taal een goed boek verscheen over de veeartsenijkunde. Een lid der Kommissie schreef toen een handboek over exterieur, gezondheidsleer en ziekten van paarden, dat in 1818 werd uitgegeven.

In 1812 was van de hand van Alexander Numan, arts te Hoogezand de vertaling verschenen van Rohlwes *Algemeines Viecharzneibuch*. Waarschijnlijk door het streven van de Kommissie werd dit boek in 1819 omgewerkt tot het *Handboek der genees- en verloskunde van het vee*.

Was er dus allergee aandrang om te komen tot oprichting van een veeartsenijschool, er was tegelijkertijd een streven, vooral aangemoedigd door volksvertegenwoordigers uit de Zuid Nederland, om het bestaande Atheneum te Hardewijk op te heffen, ondanks de tot stand-

koming in 1816. Twee hoogleraren aldaar nl. Theodorus Gerardus van Lidt de Jeude, hoogleraar in de ontleedkunde en fysiologie en Jakob Vosmaer, hoogleraar in de kruid-, schei-, en artsenijskunde stelden in 1817 een plan op om te Hardewijk een geneeskundige school voor de provincie Gelderland te stichten. In januari 1818 gaan van Lidt de Jeude en Vosmaer, 29 en 34 jaar oud, naar de minister van het publiek onderwijs, waar zij hun plan toelichten. Bovendien was hun plan reeds door de Staten van Gelderland goedgekeurd. De minister uitte zich in prijzenswaardige woorden over hun plan, maar deelde mede dat Den Haag reeds over het lot van het Atheneum beschikt heeft, in negative zin. Het hoeft weinig betoog dat tijdens dit gesprek juist van Lidt de Jeude het woord gevoerd zal hebben, als men bedenkt dat Vosmaer hardhorend was.

Deze onderhandelingen bracht teweeg dat van Lidt de Jeude belast werd met het maken van een plan voor de Rijks-Veeartsenijschool.

*
* *

De Minister van Binnenlandse Zaken dient in juli 1818 een rapport in bij Koning Willem I betreffende de oprichting van een veeartsenijschool. Hij stelt daarin dat er een veeartsenijschool binnen het Rijk moet komen.

Gezien de ligging van Alfort dient deze school in de noordelijke Nederlanden te komen en wel het beste in een universiteitsstad. Hij zegt hierover b.v. « In de eerste plaats, alzoo kan het niet anders dan als een der geschikste middelen beschouwd worden, om de zoolang miskende veeartsenijskunde uit haar vernederden staat, en de beoefenaren derzelve boven het zoo verachtelijke predikaat van paarden- of koedokter te verheffen, in één woord, dat om deze belangrijke wetenschappelijke kunst te veredelen, dan wanneer de leerling, tot deze kunst opgeleid, behalve het onderwijs zelve, gelegenheid gegeven wordt zich door eene liberale opvoeding meer te cultiveeren en door den omgang met gecultiveerde natuurgenoten zich meer en meer ten voordeele van de maatschappij en zich zelve te vormen. »

Hij vestigt daarna de aandacht op Utrecht.

Dit rapport gaat voor advies naar het Departement van Onderwijs, Nationale Nijverheid en de Koloniën. Hier worden twee vraagpunten opgeworpen nl. :

1. Zijn er wel goede docenten te vinden ?
2. Is er in Utrecht wel een geschikte ruimte ?

Intussen breekt Staring van den Wildenborch nog een lans voor Zutfen. Staring zag immers Hardewijk ontvallen en wilde nu trachten

toch nog een hogere onderwijsinstelling binnen het Gelderse te behouden.

Een jaar later antwoordt de Minister van Onderwijs, Nationale Nijverheid en de Koloniën op zijn eigen opgeworpen vragen : «Op 18 september 1819 zal geveild worden de buitenplaats « Gildestein » nabij Utrecht en dit zou betaald kunnen worden uit de gelden van het Fonds voor den Landbouw.

Als de ruimte er eenmaal is, «zullen ook wel bekwame leraers gevonden worden.» Hij had toen immers al contact met van Lidt de Jeude en Vosmaer. Van Lidt de Jeude had overigens al op 21 januari 1819 een oratie gehouden in Utrecht waar hij tot buitengewoon hoogleraar was genoemd. Ook Vosmaer bekleedde toen een soortgelijke functie. Mr. W. H. de Beaufort kreeg de machtiging genoemd pand voor het bovenomschreven doel aan te kopen en deed dit op 18 september 1819 voor f. 30.000.

Op 13 september 1819 werd te Brussel het Koninklijk Besluit getekend om de veeartsenijschool te Utrecht te stichten.

Aan Gildestein, waarin een katoendrukkerij gevestigd was, moest nog veel gerepareerd worden, dit gebeurde eerst onder leiding van de Utrechtse commissie voor de landbouw, en in 1820 onder leiding van van Lidt de Jeude die op 30 juli 1820 tot directeur en hoogleraar werd benoemd. Hij werd belast met het onderwijs in de ontleedkunde.

Ook op 30 juli 1820 werden benoemd :

« a. Alexander Numan, voornoemd, tot hoogleraar in het practikale vak der veeartsenijkunde ;

b. De heer Vosmaer, tot hoogleraar in de scheikunde, de leer der geneesmiddelen, de artsenijsmengkunde ».

De invloed van de school van Petrus Camper is dus via Numan verzekerd, terwijl Forsten, via van Lidt de Jeude en Vosmaer zijn geestelijke invloed inbracht.

Merkwaardig dat geen der te Alfort opgeleide dierenartsen een functie kregen aan deze veeartsenijschool.

Aanvankelijk was de bedoeling per 1 oktober 1821 de school te openen, waarbij dan op 1 november de 24 kwekelingen ontvangen zouden worden. Dit heeft blijkbaar enige vertraging ondervonden, want het inwijdingsfeest vond plaats op 6 december 1821, de verjaardag van de Prins van Oranje. Op 10 december daaropvolgend gaven van Lidt de Jeude en Vosmaer hun eerste lessen. Numan begon eerst op 26 september 1822 zijn lessen met een uitvoerige rede over « De veeartsenijkunde en de inrichting van derzelven Onderwijs, overeenkomstig met het belang der maatschappij ».

Zoals gemeld begint de cursus met 24 leerlingen, die alle studeren voor rekening van het Fonds voor den Landbouw.

De leerlingen zijn geheel intern, ze worden na een vergelijkend examen gekozen in de verschillende provincies. Geëist wordt dat zij zijn :

1. Inboorlingen van het Rijk, niet beneden zestien en niet boven twee en twintig jaren ;
2. Van onbesproken zedelijk gedrag ;
3. Grondig ervaren in het lezen, schrijven en rekenen.

Werd in 1821 gestart met 16 personeelsleden, van koksjongen tot hoogleraar, in 1850 was dit getal gedaald tot 12, wat mogelijk mede bepaald werd door het lage peil der opleiding. Op 31 augustus 1965 is het aantal personeelsleden 404. In 1839 bleken er tesamen 487 patiënten ter kliniek aangeboden of door middel van de buitendienst behandeld te zijn. Een getal wat thans per week ruim overschreden wordt.

Gelukkig bestaat thans het plan, om in december 1971 het 150 jarig bestaan van het diergeneeskundig onderwijs in Utrecht te herdenken.

LITERATUUR.

- BOUMAN, H. *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare hoogleraren*, Utrecht (1847).
- LE FRANCO VAN BERKHEY. *Natuurlijke historie van het Rundvee in Holland*, Leyden (1807).
- Jaarverslag van de afdeling personeelszaken der Rijksuniversiteit te Utrecht over het cursusjaar 1964-1965.
- KROON, H.M. *De voorbereiding en de oprichting van 's Rijks-Veeartsenijschool*, Hoofdstuk II van *Een Eeuw veeartsenijkundig onderwijs*, Utrecht (1921).
- PAIMANS, W.J. *De veeartsenijkunde in Nederland vóór de stichting der veeartsenijschool te Utrecht*, Hoofdstuk I van *Een eeuw veeartsenijkundig onderwijs*, Utrecht (1921).
- Patiëntenboekje van 's Rijks Veeartsenijschool gedateerd 20 oktober anno 1831.*
- SCHORNAGEL, H. *De Rijks Veeartsenijschool van 1821 tot 1851*, Hoofdstuk III van *Een Eeuw Veeartsenijkundig Onderwijs*, Utrecht (1921).
- WESTER, J. *Geschiedenis der veeartsenijkunde*, Utrecht (1939).

SAMENVATTING.

Er wordt een overzicht gegeven van de aanvang der veeartsenijkunde in Nederland waarbij speciale aandacht is geschonken aan het begin der negentiende eeuw, waarin 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht werd opgericht. Tenslotte wordt er op gewezen dat in 1971 het 150 jarig bestaan herdacht zal worden.